

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies nonus et decimus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1925

De S. Probo Episcopo Ravennate Commentarius Praevius

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72556](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72556)

A

D

DE S. PROBO

EPISCOPO RAVENNATE

H. D.

SAEC. III-IV

COMMENTARIUS PRAEVIUS

S. Probi
huius
nominis
primi

1. De episcopis Ravennatibus in opere nostro sermo fuit quoties unum eorum fastis sacris inscriptum nacti sumus, et ultimo loco ubi de S. Aderito, qui S. Apollinari successisse perhibetur, multa congressit Pererius noster (1). Proinde quae decessores nostri non semel attigerunt, breviter expedienda erunt, ut de solo Probo, qui primus est huius nominis, septimus vero in ordine episcoporum, dicamus. Paucissima sunt quae de eius historia colligi possunt tum ex Agnello, in Libro pontificali ecclesiae Ravennatis, tum ex Vita S. Probi, quae potius reliquiarum inventionem et translationem enarrat, tum praecipue ex homilia, cuius apographum nacti sumus in codice bibliothecae Vallicellanae H. 8. I, fol. 345-47. Hanc enim, quoniam sancti gesta omnino praetermittit et solis laudibus constat, prorsus negleximus.

2. Ceteris aetate praestat Agnellus (2), cuius verba accipe, e celebri codice Estensi, cum Vita Probi collata.

De sancto Probo.

Probus VI, mitis et pius, clarus et in specie¹, fulgidus in opere, sapiens eloquiis, prudens corde, plenus gratia Spiritus sancti. Quicumque languidus ad eum venire potuisset, suis orationibus salvus revertebatur, quaecumque² fuisset infirmitate detentus. Et spiritus immundos expulit atque catervatim³ corpora sauciata vel dissoluta solidabat. Postquam suae ad occasum vite⁴ angelica conspexit agmina, statim elapsa est de corpore anima quatuor idus novembris. Deinde cunctus lugendo populus cum nimia corpus eius reverentia sepelivit, et sepulchrum ipsius apud nos veneratur usque in presentem diem; et illius ecclesiae sita est in partibus orientis. Et in nullis⁵ ecclesiis infra civitatem Ravennae Classinve missa super populum celebratur nisi in ista sola. Edificata est iam dicta basilica iuxta ardicam beate Eufemie quae vocatur Ad Mare, quam⁶ nunc demolitam esse videmus. Sedit autem annos... menses... dies...

¹ Vita Probi; et in spē cod.; corrupta esse ex aspectu censet A. Testi Rasponi. — ² quocumque cod. — ³ catervatim Vita Probi; catervatum cod. — ⁴ vita cod. — ⁵ ullis cod. — ⁶ qua cod.

3. Probum sexto loco non quidem in serie sed

post S. Apollinarem collocat Agnellus, et quae de eo enarrat solis expressa sunt tritis et communibus sententiis, ita ut palam sit nullam historiam ab eo inventam esse nec quamlibet auctoritatem — ita ille in Exuperantio XIX — ipsumque Probi Vitam ex ingenio quidem sed tamen « sine mendacio » composuisse. Diem obitus ex usu liturgico ecclesiae Ravennatis accepit, utique si decimus novembris non potius dedicationis ecclesiae Probi anniversarius est, ut censuit vir doctus qui Agnellum ultimus edidit (3). Quod equidem negare non ausim. Id tamen notandum existimo, e silentio martyrologii hieronymiani, quod praeter Apollinarem, Eleucadium et Severum, nullum ex episcopis Ravennatibus inter sanctos recenset, nequaquam deduci Probum antiquis fastis inscriptum non fuisse. Ceterum ecclesiam, quae Sancti Probi nuncupata est, Probi basilicam seu Probianam primum dictam fuisse a conditore, non vero a patrono, quemadmodum Pelriana a Petro, Ursiana ab Urso, probabile existimo. Proinde non a Probo illo nostro, qui pace ecclesiae nondum restituta sedit, sed ab altero cognomine, qui quartus decimus cathedram Ravennatem ascendit, condita sit oportet. Corpus autem huius, non vero illius Probi cum ceteris sanctorum pontificum corporibus in eadem bene locavit Maximianus episcopus (546-556), qui et in fronte ipsius ecclesiae beatorum Probi et Eleuchadii et Caloceri effigies tessellis variis decoravit (4). In eadem ecclesia alios episcopos sepultos fuisse Aderitum, Datum, Liberium, Agapitum, Marcellinum, ut asserunt quidam, suis locis nolavit Agnellus; de Proculo dubitat: ambiguitas est mihi utrum in basilica beati Probi sit conditus an in sancti Eleuchadii confessoris. Porro Probi ecclesia erat in Classe, non longe ab ecclesia beati Apolenaris quasi stadio uno (5), iuxta nartheceam Sanctae Euphemiae Ad Mare, fuitque, quandiu episcopi sedes in Classe remansit, ecclesia cathedralis (6). Saec. VIII ad finem vergente, Valerius episcopus super altare S. Probi ciborium extruxit (7). Sancti autem corpus saeculo decimo in urbem translatum est (8). Ecclesiae Sancti Probi vestigia nunc deleta sunt.

4. Tempus a Probo episcopo exactum ignoravit Agnellus, idque ingenue fassus est, vacua formula utendo, neque quo saeculo vixerit indi-

basilica et
festum.

E

F

Temporum
ratio.

(1) Act. SS., Sept. t. VII, p. 398. — (2) De Agnello lege D. GIANI, Alcune osservazioni su la cronologia di Agnello Ravennate, in Studi Storici, t. VII (1898), pp. 399-409, 461-79; F. LANZONI, Il Liber Pontificalis Ravennate, in Rivista di scienze storiche, t. VI (1909), pp. 345-70, 425-64, 571-92; A. TESTI RASPONI, Note marginali al Liber Pontificalis di Agnello Ravennate, I-III, Bologna, 1909-1911. A cl. auctore, qui Agnellum novis curis edere aggressus est (Codex pontificalis

ecclesiae Ravennatis, t. I, Bologna, 1924), prima libri folia iam typis excusa, benigne transmissa sunt. Viro reverendissimo doctissimo gratias quam plurimas referimus. — (3) TESTI RASPONI, Codex pontificalis, p. 29. — (4) AGNELLUS, in Maximiano, TESTI RASPONI, p. 199. — (5) AGNELLUS, II, in Aderito. — (6) Cf. F. LANZONI, San Severo vescovo di Ravenna nella storia e nella leggenda, t. I (Bologna, 1911), p. 15-23. — (7) Vita S. Probi, 5. — (8) Vita S. Probi, 6. — cavit

AUCTORE
H. D.

cavit. Sententia eorum qui censent cum Amadesio (1) Probum anno circiter 142 electum esse, annos 33 et amplius sedisse, anno tandem 174 obiisse nulla videtur confutatione indigere, cum talium computationum iam labefactatum sit fundamentum, videlicet S. Apollinarem S. Petri discipulum fuisse. Nunc enim cordatus quisque fatetur primum Ravennatem episcopum non saeculo I sed II exeunte vel III floruisse (2). Si igitur rem ex communi vitae humanae spatio iudicabimus, saec. III senescente vel IV nondum adulto Probus sedisse dicendus est.

Codices
Vitae
S. Probi.

5. Vitam S. Probi (BHL. 6946) habemus in tribus codicibus, qui sunt:

E = Codex Estensis seu Mutinensis V. F. 19, membraneus, foliorum 99, 6^m,29 × 0,225, binis columnis saec. XIV exaratus, Codex pontificalis pontificum ecclesiae Ravennatis, non semel excusus (3), cuius haec pro nostro instituto praecipua sunt: (fol. 2°-35°) Agnelli Liber Pontificalis ecclesiae Ravennatis; fol. 55°-57: Vita beati Probi archiepiscopi Ravennatis. Qui librum exscripsit miram ubique adhibet scribendi formam, maxime in usu consonantium, quas nunc simplices nunc duplices pro lubitu ponit: disoluta, occassum, solla; scribit et cumspexit, cumsortiis, cumsilio, prefectus et alia similia quae alibi collecta reperies (4). Ad normam ea facili reduximus.

R = Codex Vaticanus latinus 1190, membraneus, foliorum 264, 0^m,38 × 0,282, binis columnis saec. XII exaratus (5). Vitae sanctorum per annum legendae, et, fol. 189-93: Vita S. Probi confessoris. Deest initium, seu nominis interpretatio.

B = Codex Bruxellensis 8936-38, e Collectaneis Bollandianis mensi novembri paratis. Fol. 210-211: Vita S. Probi Ravennatis episcopi; accepimus a P. Ioanne Gamans S. I. Vita aulem exscripta est ex Bodecensis Coenobii <Can.> regularium S. Augustini Passionali pergam. ms. insigni mensis novembris, quem librum deperditum esse dolemus (6). Eadem quae R, enarrat B, iisdemque verbis, brevius tamen stiloque simpliciore. Selectas huius codicis lectiones adduximus.

C Solo codice Estensi usus est Muratorius, qui Vitam primus edidit integram, et ceteri qui excerpta ex eadem protulerunt Mittarelli et Pererius noster (7). Nos codices R et B in adiutorium advocamus, ut libelli orationem intricatissimam et perperam traditam, quantum fieri potuit, planam reddere conemur.

Translatio
reliquarum
sub
Petro;

6. Tribus constat partibus Vita S. Probi, nisi homiliam (c. 12) illam potius dixeris. Prior est brevissima, quae collectoris Vitarum SS. episcoporum Aderiti (8), Eleucadii (9), Caloceri (10),

Proculi (11), Probi, Liberii (12) esse videtur; D simili enim nominis interpretatione singulae exordiuntur. Sequitur pars altera, quae est Vita seu elogium S. Probi, totis verbis ex Agnello descriptum. Tandem historia reliquiarum S. Probi a tempore Maximiani, ad translationem earundem in civitatem cum corporibus aliorum episcoporum. Qui haec scripsit canonicum Ravennatem se prodit. De canonicis enim verba facturus, de nostro ordine potius silendum esse ait. Translationi interfuit, quod non uno loco testatur: cum venimus, preces obtulimus (n. 7); una nobiscum Dei magnalia manifestavit (n. 8); quo pacto aurium usus a sanctis sibi restitutus fuerit paulo latius enarrat (n. 10). Res autem gesta est sedente Petro iunior quarto, qui Bononiensis etiam nuncupatus est, et annis 927-971 in Ravennate cathedra sedet (13). Annus quo S. Probi aliorumque corpora levata sunt et in Ursiana basilica deposita, e serie rerum gestarum, ut a scriptore exponitur, aliquatenus deduci potest. Ait enim ille die 22 aprilis se aurium infirmitate juisse corruptum, tertia die sanatum; quarta vel quinta die postquam curatus fuerat, quae erat 27 vel 28 aprilis, Urbano cuidam revelatum esse in basilica Probi alia iacere sanctorum corpora; haec tandem reperta die secunda Rogationum ante festum Ascensionis Domini Ravennam fuisse allata; quae ad annum 965 pertinere non improbabiler statuit Mittarellius (14). Hoc enim anno dies Ascensionis occurrebat quarta maii, proin secunda Rogationum eiusdem mensis secunda. Nec dissentit Muratorius qui circiter annum 963 anonymum Ravennatem floruisse assertit (15).

7. Miraberis sane Honestum, qui Petro successit, corporis S. Probi translationem sibi tribuere potuisse, in charta mense februario 974 data, qua bona quaedam offert altari S. Probi: Ego Honestus, Christi misericordia humilis archiepiscopus, donamus seu transferimus et in perpetuum transactamus in sancto ac venerabili altari beati Probi confessoris Christi infra sancte nostre Ravennatis ecclesie, ubi sacrum eius corpus a nobis collocatum est, sub dominio et potestate ambarum scolarum, scilicet cantorum et lectorum, id est curtem nostram in integrum, quae antiquitus vocabatur de Molino (16). Translationem sub Petro archiepiscopo ab anonymo narratam intellegit Mittarellius minus sollemnem, sollemniorum autem sub altari collocationem ab Honesto factam fuisse existimat (17). Quod et sensisse videtur Rubens (18), nec aliud praesto est quo res melius declaretur.

8. Vitam Probi in epitomen redegit atque interpolavit qui lectiones novem de sancto conscripsit, quales habentur fol. 61 codicis Classensis signati

sub
Honesto.

F

Vitae
S. Probi
epitome.

(1) I. A. AMADESII, *In Antistitum Ravennatum chronotaxim disquisitiones perpetuae*, t. I (Faventiae 1783), p. xci. — (2) G. ZATTONI, *Il valore storico della Passio di S. Apollinare*, in *Rivista storico-critica*, t. II (1906), p. 684-87; F. LANZONI, *Le fonti della Leggenda di Sant' Apollinare di Ravenna* (Bologna, 1915), p. 23. — (3) Recentius ab O. HOLDER-EGGER, in *M.G.*, *Scr. rer. Langob.*, p. 265-70; recentissime ab A. TESTI RASPONI edi coeptus. *Supra*, p. 475, annot. 2. — (4) *M.G.*, t. c., p. 266-67. — (5) *Catal. Lat. Vatic.*, p. 34. — (6) *Anal. Boll.*, t. XXVII, p. 337. — (7) *Act. SS.*, Sept. t. VII,

pp. 401-402, 403-404. — (8) *BHL.* 80. — (9) *BHL.* 2449. — (10) *BHL.* 1533. — (11) *BHL.* 6959. — (12) *BHL.* 4908. — (13) *Petrus quartus iunior etiam nuncupatur in instrumento anni 955, <FANTUZZI>, Monumenti Ravennati*, t. I, p. 93. De ratione computandi cf. TESTI RASPONI, t. c., p. 93-94. — (14) *Annales Camaldulenses*, t. I, p. 102. — (15) *Rerum italicarum scriptores*, t. I, 2, pp. 554, 555. — (16) MITTARELLI, *Annales Camaldulenses*, t. I, appendix, p. 92-94; M. FANTUZZI, *Monumenti Ravennati*, t. II, p. 38-39. — (17) *T. c.*, p. 102. — (18) *Historiarum Ravennatum lib. V*, p. 266.

Mob.

A *Mob. 3, 2. G². a. c., saec. XVI exarati, sub hoc lemmate*: In sancti Probi archiepiscopi et confessoris Ravennae Columbini (1). Nullius paene momenti est illa recensio, nec cum ceteris codicibus conferenda. Duobus tamen additamentis aucta est quae exscribere operae pretium est. Prima lectio his absolbitur: postquam suae ad occasum vitae pervenit, angelica conspexit agmina. Qui post Proculum praedecessorem suum sanctissimum praesulem super se Spiritum Sanctum in columbae candidissimae specie super caput suum visibiliter est contemplatus descendere. In lectione autem octava, ubi de sanctis episcopis Marciano et Eleucadio, S. Apollinaris discipulis, dictum erat, haec subiuncta sunt: Martianum quidam asserunt Cerdonae (lege Terdonae) martyrio coronatum, quod tamen minime credendum est, cum contrarium Petri Damiani testimonio evidenter ex sermone tertio in beatissimi Apollinaris solemnitate appareat (2). Nam alius quidam dumtaxat martyr Martianus Cerdonae esse comprobatur, sed beati Martiani Apollinaris discipuli reverendissimum corpus, ut ex vetustissimis annalibus est legere, iacet in ecclesia beati Eleucadii, unde suspicio exorta est, cur cum aliis non inventus fuerit, ubinam esse credatur. Eleucadius vero ab Itolorum et Longobardorum rege Aistulpho ad Ticinensem civitatem delatus est. Colligitur itaque aliorum sanctorum corpora usque ad beatum Severum praeferquam beati Eleucadii apud Ravennates remansisse.

B *Fabula de columbae indicio.* 9. Et primo quidem loco memoratur Ravennatum illa traditio de primorum duodecim episcoporum electione, quae a Spiritu Sancto in columbae specie apparente facta sit. Hanc Agnello, qui de solo Severo rem narrat, ignotam fuisse, iam notaverat Pererius (3), nec tale quicquam anonymus in Vita Probi protulit. Quae enim in margine ad n. II habet codex Estensis, Agnelli non esse patet, sed ad modum glossae ab ipso librario

addita. De pia fabella, quam ex pictura male intellecta minus feliciter deduxit Muralorius (4), cum potius locus hagiographicus sit post alios plurimos S. Severo adhibitus, dein, vel fama crescente vel Agnelli sententia rem suggerente, ceteris episcopis qui ante ipsum in cathedra Ravennatensi sederunt (5). Hinc est quod in officiis propriis sanctorum ecclesiae Ravennatis nuntiatur die 10 novembris festum S. Probi archiepiscopi et confessoris a columba electi ac patroni minus principalis Ravennae, celebraturque sub ritu duplicis maioris, cum brevi lectione in secundo nocturno ex Agnello fere desumpta, addita mentione de caelestis columbae indicio, de munere pastoralis diuturno tempore administrato, de anno obitus 175, de templo quod iuxta Classem ipse construxerat, de corporis translatione ad metropolitanam aedem ubi sub ara maxima honorifice conditum quiescit (6). Quae enim ex his vere dicta sint, quae autem reiicienda, palam est. Cetera quae ex codice Classensi adduximus, de S. Martino egregie dicta sunt, ut suo loco ad Vitam S. Probi declarare conabimur.

10. Latrocinia hispanica quae fere cottidie in aliena calendaria grassantur pudet commemorari. Ne quid tamen desit eorum quae ad S. Probi memoriam pertinent, laterculum Tamayi ad diem 10 novembris exscribere iuvat: « Laminii apud Lybisosam in Hispania, S. Probi, qui adhuc saecularis gubernatoris ministerium in agro Laminiano feliciter exercuit, ubi Xantippem sanctissimam jeminam, uxorem duxit, cum qua a S. Paulo, gentium apostolo, ibidem fidem catholicam suscepit; postea Italiam reversus Ravennatum episcopus factus, ibidem miraculis et doctrinis clarus in caelum confessor inclytus migravit (7). » His, quae cum Flavii Dextri figmentis cohaerent, subiunxit: « Acta Lucii Sabini Probi, ex variis collecta. » Apage nugatorem.

AUCTORE
H. D.

E

Probus ab
Hispanis
improbe
vindictatus.

(1) Libellum nobis descripsit v. cl. S. Bernicoli, cui maximas gratias habemus. — (2) Sermones de S. Apollinare in operibus S. Petri Damiani editis non reperiuntur. — (3) *Act. SS.*, t. c., p. 400, num. 10. — (4) *Rerum italicarum scriptores*, t. I, 2, p. 527. — (5) De his fusc F.

LANZONI, *San Severo vescovo di Ravenna*, t. II (1912), p. 21-37. — (6) *Officia propria sanctorum pro ecclesia metropolitana Ravennatensi* (Luci, F 1828), p. 476-77. — (7) *Martyrologii Hispani* t. VI, p. 91-92.

VITA S. PROBI

E codicibus Estensi V. F. 19 (= E), Vaticano lat. 1190 (= R), et Bruxellensi 8936-38 (= B). Cf. *Comm. praev. num. 5.*

Vita¹ beati Probi archiepiscopi Ravennatis².

Sancti
nomen,

1. Et primo de nomine. Probus, id est pro bonis vigilans semper, vel pius rector in omnibus bene viventibus vel omnibus bonam vitam servantibus, vel protector bonus¹, vel procurator

beneficiorum verae salutis, vel probatus vitae sanctitate².

2. Probus, septimus Ravennatum praesul¹, *elogium* mitis et pius, clarus in specie, fulgidus in opere, sapiens eloquiis, prudens corde, plenus gratia Spiritus Sancti. Quicumque languidus ad eum venire potuisset, suis orationibus salvus rever-

Lemma. — ¹ incipit vita E, R. — ² (arch. Rav.) confessoris R.

1. — ¹ bonis E. — ² capitulum 1 om. R.
2. — ¹ presulum R.

-tebatur

VITA tebatur quacumque fuisset infirmitate detentus. Et spiritus immundus expulit atque cetera¹ vatum corpora sauciata vel dissoluta solidabat. Postquam suae ad occasum vitae angelica conspexit agmina, statim² elapsa est de corpore anima IV idus novembris. Deinde cunctus³ lugendo⁴ populus cum nimia corpus eius reverentia sepelivit et sepulchrum illius apud nos veneratur usque in praesentem diem⁵. Illius vero⁶ ecclesia sita est in partibus orientis et in nullis ecclesiis infra civitatem Ravennae et Classem⁷ missa super populum celebratur nisi in ista sola⁸. Aedificata est iam vero⁹ dicta basilica iuxta ardicam beatae Euphemiae¹⁰ quae vocatur Ad Mare quam nunc demolitam esse videmus.

De tanti autem¹¹ gloria viri, ut eius meretur dignitas, nostra exigua ad ipsius magnitudinem non sufficit facultas, illius siquidem inenarrabilis, ut inferius Christo largiente patebit iugiterque patet, bonitas nostram expergefacerit desidiarum, atque veridica os implebit fecundia¹².

Eius basilica sub Maximiano;
C igitur quibus gestis plurimis salutem a diversis languoribus eorum precibus sunt adepti.

3. Beati igitur antistitis ecclesiam Probi suo quam ipse sancto celebrem in corpore statuit, venerabilis pontifex Maximianus (1) devotissime eius honore construxit, devotoque¹ apparatu musivi exterius decoravit (2) ibique sub altare eius sarcophagum statuit², adhibitis³ ipsius duobus ordine sociis, <quos⁴> una cum eo, ut oportuerat, decenter tumulo posuit; sed ut nemo praeterea sollicitetur, addimus⁵ quod⁶ aliunde eorum studiose corpora sanctorum sustulit, eaque una sub omnipotentis Dei ara, ut praediximus, collocavit; sed de sociis ambigitur specialiter quo, dum viverent⁷, fungerentur nomine. Pro certo tamen creditur quod⁸ ex eius omnimodo ordine extiterint⁹. Autumant denique nonnulli Aderitum¹⁰ fore et Calocerum (3), quos nempe ut venerabilem Probum veneramus. Utrum ipsi sint necne nec inficimus¹¹ nec affirmamus. Almus¹², quem praediximus, pontifex Maximianus ad sanctorum celebranda munia¹³, celeberrima statuit indefesse diversorum clericorum agmina¹⁴, eorum quatenus obsequiis sancti pro delictis exorarent ad Dominum populi, dicente¹⁵

² sancta add. R. — ³ cunctus E, corr. R, prius cunctus. — ⁴ lugendum, corr. prius lugendus R. — ⁵ et add. R. — ⁶ om. R. — ⁷ Clasm ue E. — ⁸ (et in - sola) om. R. — ⁹ om. R. — ¹⁰ Eufemiae R. — ¹¹ om. R. — ¹² fecunda E.

3. — ¹ diversoque R. — ² statu//it R. — ³ aditus E. — ⁴ om. E, R. — ⁵ ad inde E. — ⁶ qui R. — ⁷ adviverent R. — ⁸ quia R. — ⁹ extiterunt R. — ¹⁰ adheritum R. — ¹¹ utrum sed si (manu rec. supra lin.) ipsi sunt nec inficimur (corr. et B inficiamur) R. — ¹² alius E. — ¹³ numina

(1) Maximianus sedit ann. 546-556. Cf. Act. SS., Febr. t. III, p. 293-94. — (2) AGNELLUS, Liber pontif., XXVII, in Maximiano: « Corpus vero beati Probi, cum ceteris sanctorum pontificum corporibus, iste sanctus vir aromatibus condivit et bene locavit, et in fronte ipsius ecclesie beati Probi et Eleuchadii et Caloceri effigies tessellis variis decoravit, et sub pedibus <nomina?> eorum invenietis. » TESTI RASPONI, Codex pontificalis, t. I, p. 199-200. Ecclesiam S. Probi a Maximiano constructam esse anonymus noster nullo iure asserit. — (3) Eleucadium, non vero Aderitum, una cum Probo sub altari reconditum fuisse a Maximiano ex Agnello aperte deducitur. De Eleucadio siletur, quia eius corpus ab Ais-

4. Interea, succedentibus aliquantis post¹ Maximianum temporibus, praesules divino nutu fuere, quousque ad² benignum ventum est Sergium (4), virum popularem, qui, summi sacerdotii infulas ex laico suscipiens, divina tamen praecepta pura sinceraque³ custodivit voluntate. Hic tandem beati Apolenaris ecclesiam monachorum ordine⁴, quae canonicorum⁵ prius constabat, cum coenobitarum⁶ officinis statuit (5), multaque ibidem praedia cum utriusque sexus familiis reliquit. Sed nobis absurdum quod permiseri⁷ canonicorum ordinem videtur, quia⁸ activam summo tenus peragunt vitam, cum coenobitis, qui coenosam, videlicet mundanam spernentes vitam, si veri coenobitae sunt, contemplativam caelestem < amplectuntur⁹>, scilicet properant summis¹⁰ ad patriam studiis. Eo tamen tempore utere ordo sedulas laudes conditori nostro dignae referendae Deo. Ad beatorum igitur Probi ac Eleuchadii (6) ecclesias canonicorum indefessis¹¹ ordo excubiis divina impendebat¹² officia, simulque etiam cum coenobitis Dei seorsum peragebat obsequia in beati ecclesia Apolenaris¹³.

5. Protelante vero per curricula tempore labentia Valerius primi apicis Ravennatis ecclesiae suscepit officia (7), qui super aram sanctissimi civiorum, ut ipsius meretur Probi dignitas fieri iussit, atque diversos¹ parietes² variis³ coloribus decoravit <et⁴> utraque, scilicet coenobitarum canonicorumque instaurans officia, fideliter⁵ suo tempore, Deo ubique annuente, disposuit cuncta. Ad proba tandem lubricaque utriusque tempore delapsi vergente ordines Deum exorabilem reddiderunt inexcusablem. Sancta namque eius⁶ statuta a priscis patribus edita profanando, dilectionem odio permutando⁷, pacem iurgio, castitatem nefario coniugio, largitatem tenacitatis vinculo, praedia ad peregrinorum sustentationem largita turpissimis scortis eorumque natis diversis ingenis largiendo, Deum, ut diximus, exorabilem cum praedecessoribus⁸ nostris † eorumque † sequentes nequitas reddidimus inexcusablem. Tunc Agarenorum gens a suis elapsa finibus, sive Sclavinorum⁹, ut plerique aiunt sancta¹⁰ beati Apolenaris cuncta conculcantes,

E. — ¹⁴ //agmina R. — ¹⁵ ita E, dicent R.

4. — ¹ corr. in ras. R. — ² ab R. — ³ et sincera R. — ⁴ ordinum E. — ⁵ corr., prius canocorum R. — ⁶ zenobitarum E et ita saepius. — ⁷ permiserit R. — ⁸ qui R. — ⁹ MURATORI; om. E, R. — ¹⁰ summus E. — ¹¹ corr., prius defessus R. — ¹² inpendebant R. — ¹³ ita plerumque E, R.

5. — ¹ diversis E, R. — ² // // parietibus R. — ³ variisque R. — ⁴ MURATORI; om. E, R. — ⁵ feliciter R. — ⁶ om. E. — ⁷ B, om. E, R. — ⁸ praecessoribus R. — ⁹ Sclavanorum R. — ¹⁰ plerisque a. sancti E.

tulpho (749-756) Papiam deductum fuisse existimabant. De his inferius. — (4) De Sergio, AGNELLUS, XLI. Post annum 742, ante annum 752 ordinatus esse videtur. Cf. AMADESI, op. c., t. II, p. 12. — (5) AGNELLUS, XLI, in Sergio: « Aedificavit iste cellam beati Apolenaris de parte virorum ubi et monachos statuit. » — (6) AGNELLUS, III, in Eleucadio: « Sepultus est extra muros Classis, ubi usque hodie ad laudem nominis eius ecclesia aedificata est et Deo est consecrata. » — (7) Valerius ante Martinum sedit; c. ann. 789 electus, ante ann. 810 mortuus est. HOLDER-EGGER, in M.G., Scr. rer. Langob., p. 386.

A argenti tam confessionis quam ¹¹ civiorum ¹² ornamenta auferentes, omnia annullantes, ad propria repedarunt (1). Post hos saevi ¹³ cernentes ¹⁴ sancta prophanari, christiana ¹⁵ praedia, quae inopum alimentis largita fuerant, dempserunt, reliquaue iugiter vastantes, omnia ad nihilum reddiderunt. In hiis enim pressuris atque angustiis nullus ex omnibus [se] toto nisu conamineque Deo adhaesit, sed magis magisque ad peiora delapsi publice cuncta sunt illicita ¹⁶ perpetrati. Coenobitae, quibus fas non est ulli osculum praebere ¹⁷, monasterium flocci pendentes, mulierum ¹⁸ consortiis utentes, quaeque poterant a fratribus monasterii auferentes, nefariis illicitisque natis, consortiis ¹⁹ etiam sibi caris ferebant latenter. De nostro etiam magis silendum fore reor ordine quam aliquid proferre, † ut ego † cum in eodem sese nequiter luti volutabro ²⁰ iniserit sedule. Interea ipsa, quae verbotenus ore latrante officia agere soliti erant, die noctuque ²¹ per hebdomadas saepe deserentes, inhiando ²² secularibus, opera dantes extra se, ecclesias cum monasterio dimittentes, redactae ²³ sunt ut ²⁴, pro dolor, piratarum ²⁵ speluncae. In tantum ²⁶ hoc adolevit flagitium ut monasterii ²⁷ officinae fierent caulae pecudum ²⁸, sanctorum denique multodudum ²⁹ a ³⁰ christianis venerata studio corpora ab incolis ³¹ aliquando forent ³² spreta. Postmodum ³³ indocti et nescii infra eorum septa ³⁴ sternebant cubilia, sectatoresque ferarum secum illic accubare faciebant canum, permittentibus custodibus praefectisque ³⁵ saevis, agmina. Per omnia ³⁶ ab incolis ³⁷ ecclesia beati Probi devenerat oblita statutis obsequiis, numquam privata tamen ³⁸ divinis. Inter haec saeva portenta, nonnulli conati sunt auferre sanctorum ³⁹ corpora. Sed omnipotens Deus non permisit ab eisdem frustrari urbem Ravennae ⁴⁰, quamquam ⁴¹ non propriis meritis; a quibus tamen servatur precibus sanctis non ambigo, sed firmiter credo, malle ⁴² illos ad ipsius ⁴³ tutelam manere urbis, ubi geniti ⁴⁴ et alti ad postremum spiritum, exaltati ⁴⁵ si illic officia sunt digne suggesta illis, quam alicubi a quoquam ⁴⁶ deferri.

sub Petro.

6. Hoc autem iunior quartus curriculo temporum ¹ apostolorum qui ² utebatur antistes ³ nomine principis Ravennatum pontificalem praesulum regebat ecclesiam (2). Hic saepius abbatem cum subditis monuit monasterii beati Apolenaris ut sanctorum Eleuchadii et Probi ecclesiis statuta inferrent officia temporibus singulis. Hos quoque nec blandimentis ad hoc studium

provocare valuit ⁴ nec terroribus saepe cum flagris inclinavit. Idem talia cernens, adhibito ⁵ clericorum optimatumque urbis consilio, nisus est beati Probi corpus, ut Deo annuente perfecit, infra urbis deferre ⁶ ecclesiam. Nonnulli tamen quasdam opposcentes hiis qui talia gessissent, contrarietates, antistes tactus formidine, hiis negotiis noluit interesse, quas ideo, ne taedium auditoribus inferrent, omisimus referre inclita narrationis magnae prolixitate. Non solum se, sed ⁷ alios, quos magno opere firmabat ⁸, diligenter ⁹ antistes subtrahere ¹⁰ voluit. Sed Dei praedestinatio omnipotentis in hiis gestis et ¹¹ omnibus praevalet.

7. Igitur pridie kalendas februarii, quibus hoc Deus quod gestum est conglobatis ¹ dignatus est pandere, aliquantis ex omnibus pene ordinibus clericis, ad ecclesiam ut ambigui devenere beati Apolenaris, ab eisdem ibi multa cum gemitibus et lamentis fusa prece, hoc concepto ² rigore ad Sancti Probi ecclesiam pervenere ³. Hii dum irent, quidam monachorum retulit uni Nathinaeorum (3) quam vidit, visionem. Aiebat ⁴ enim: « Vidi te hac in somnis nocte ad ecclesiam sancti nostri institutoris ⁵ Apolenaris venire et ab eadem tres ingentes libros ⁶ magnis apicibus exaratos auferre; sed aliquantos ibi sinebas ⁷ librorum apices. » Quod ut Nathinaeus audivit, magno tripudio exultavit, secum tamen referens multumque volutans ⁸ quod a monacho ⁹ audiverat ¹⁰. « Confido, inquit, in Domino, quod hodie nostrum ad effectum perveniet ¹¹ votum. » Non mediocriter hic satagebat Nathinaeus sancti Probi ut infra moenia duceretur corpus, fidens quia ¹² erat labore pro hoc ab eo consequi emolumentum. Ad eandem ¹³ autem iam saepedicti beati Probi ecclesiam ¹⁴ devotissime cum venimus ¹⁵, humo prostrati multas Domino preces obtulimus, ut dignaretur complere, si sibi libitum nostrum foret votum. Erecti tamen multa inter nos contulimus, quid gerendum esset de tam tremendo actu, ignorantes ubi sacrum corpus iaceret ¹⁶ humatum. Aiebant ¹⁷ quidam quod non talia auderent inchoare, quia caementariorum ignorabant artes ¹⁸, ne dum incaute ¹⁹ lapides tractarent magis ad F damni cumulum quam ad augmentum esset ²⁰. Idem, qui supra, concito ²¹ cursu equitem pro caementario Nathinaeus direxit, sociosque tamen circumquaque fodiendo incitavit, ut desiderabilem Deus suis donaret thesaurum famulis. Arrepto itaque ²² quidam imbecillum sacerdotum sarculo, circa aram circumquaque pergebat fo-

VITA

S. Probi corpus

E

F

¹¹ quamque E, R. — ¹² cyuorii R. — ¹³ quia add. E, R. — ¹⁴ om. E. — ¹⁵ christiani E, R. — ¹⁶ illicite E. — ¹⁷ (fas - praebere) om. E. — ¹⁸ feminarum R. — ¹⁹ consortibus R. — ²⁰ voluta E, volutabrum R. — ²¹ diei noctisque E, R. — ²² inhyandi E, innihandis R. — ²³ redate E. — ²⁴ om. R. — ²⁵ pirotarum R. — ²⁶ interim E. — ²⁷ monasterium E. — ²⁸ pecodum R. — ²⁹ multo dudum E. — ³⁰ om. R. — ³¹ ut nec add. E. — ³² aliquo forent modo E. — ³³ om. R. — ³⁴ scepta R. — ³⁵ perfectisque E. — ³⁶ pre omni R. — ³⁷ nam add. R. — ³⁸ a add. R. — ³⁹ sanctorum auferre R. — ⁴⁰ Ravennam R; Ravene E et deinceps. — ⁴¹ quemquam E. — ⁴² male E. — ⁴³ ipsius ad R. — ⁴⁴ gemitu E. — ⁴⁵ exaltati R. —

⁴⁶ quodam R.

6. — ¹ temporis R. — ² que E. — ³ antistitis R. — ⁴ voluit E. — ⁵ adebito R. — ⁶ deferri R. — ⁷ et add. supra lin. R. — ⁸ se add. E; si R. — ⁹ diligere R. — ¹⁰ subtrahere antistes R. — ¹¹ (et) ut in R.

7. — ¹ conglobatus E. — ² conceptu R. — ³ permanere E. — ⁴ agebat R. — ⁵ institutoris E. — ⁶ libro R. — ⁷ sinebat E. — ⁸ voluptas E. — ⁹ ad monaco E. — ¹⁰ audierat R. — ¹¹ pervenit R. — ¹² qui R. — ¹³ eadem E; edem R. — ¹⁴ om. R. — ¹⁵ convenimus devotissime R. — ¹⁶ lateret R. — ¹⁷ algebant R. — ¹⁸ artem R. — ¹⁹ inchaute E; incautos R. — ²⁰ essent R. — ²¹ concitu E. — ²² om. R.

(1) De his MITTARELLI, *Annales Camaldulenses*, ad ann. 927, t. I, p. 29-31. — (2) Comm.

praev. num. 6. — (3) 1 Esdr., 7, 7, 24.

-diendo

VITA

diendo. Alii lapides mirae magnitudinis digno²³ elevabant studio, sed minime reperiebant²⁴ cupitum thesaurum. Hic²⁵ autem qui sarcolum parvitate virium gestabat, sacerdos circumquaque, ut diximus²⁶, circa²⁷ aram²⁸ fodiebat, laterinum lapidem percutiens, exiguum latenter²⁹ sub altare foramen aperuit arcae. Quo³⁰ viso altaris³¹ mensam cum³² sacerdotibus quibusdam renitentibus submovimus magno laetantes gaudio. Inferiorem cum columnellis, quibus mensa fulciebatur, lapidem sustulimus, ad arcae operimentum sanctorum nomina invocantes devenimus. Quod ingens operimentum inscia mens hominum non aestimabat³³ sine discrimine levare³⁴ posse per³⁵ hos qui intererant homines, a decem viris Deo³⁶ allubescente³⁷ sublevatum est facile.

cum aliis
duobus
reperitum ;

8. Hiis gestis omnipotentis munere, industria sine caementariorum, adest prae magnitudine imbrum humidus magister latomorum, qui talia¹ ab insciis imbecillibusque etiam gesta cernens viris, una nobiscum Dei magnalia glorificavit. Cernuo universi qui aderant intro vultu aspicientes, viderunt vas ligneum iam inferiori parte in aliquantis carie prae vetustate consumptum, superiore tamen integrum. Quod apertum² tria ibi humata cernunt corpora sanctorum, duo simul, tertium ligni interpositione sequestratum. Inter se quoque innumera³ agitantes, quia nihil annotationis vel inscriptionis repererunt, qui essent⁴, quove nuncuparentur in saculo, dum adviverent, nomine. Aestimabant tamen, qui aderant, sequestratum⁵ beatum fore Probum, unitos⁶ sanctos Adheritum et Calocerum. Summa igitur cum devotione sanctorum corpora ex arca sustulerunt cum ligneo vase. Ibi aliquanta reliquerunt ex beatorum cadaveribus, ob⁷ illorum commemorationem, linteamina circum vas, cupitumque thesaurum diligenter, ut competebat, nectentes institis⁸, reposuerunt omnia super sedem antistitis. Visio tunc⁹, quam coenobita Nathinaeo retulerat, ad liquidum est completa. Illico, ut diximus, quia enormitas¹⁰ erat nimia imbrum, coeli serenitas emicuit ad purum. Hoc pius¹¹ Dominus ostendere dignatus est pro suis sanctis primum fidelibus miraculum. Tanta¹² denique inundatio fuit praeterito pluviarum mense, ut pene omnis ad morem annis¹³ inundaretur ecclesia¹⁴. Sed mox ut horum¹⁵ delata sunt e tumulo corpora sanctorum, serenitate perspicua, ut exaratum est, emicuit caelum. Quidam¹⁶ nimia febre corripitur, Moises¹⁷

reliquiae
sublatae,

nomine; monachorum mox hortatu plurimorum, D nostrorumque, ut sanctorum ferculum ad gestandum tetigit, omnium membrorum sanitatem recepit. Deo nostro ardua laudes sanctisque voce, ut competebat, extulit. Tunc cum hymnis laudibusque sacris beatorum corpora ad Sancti Apolenaris delata sunt ecclesiam. Illic a¹⁸ discipulis digna cum fletibus ac lamentis modulata sunt carmina. Inde ad comparem beatum Severum¹⁹, cuius sequentem²⁰ festa diem²¹ radiabant²² (1), cum ingenti properavimus²³ laetitiam²⁴. Peractis²⁵ rite missarum solemnibus ac vespertinis, ob laborem refocillata sunt corpora cibis. Sed ne a clandestino quid fure raperetur de sanctorum cadaveribus, debito custodita sunt honore a christianis fidelibus. Vergente quoque sole, nox²⁶ stellis fulgentibus dedit indicium, quam per magna²⁷ horarum spatia digne Deo sanctisque eius modulantes insomnem²⁸ deduximus. Titane denique radiante, peracta sacra missarum solemnitate, sanctorum, sublata²⁹ corpora, digno cuncti³⁰ cum obsequio cordeque contrito pergebant Ravennam.

Occurrit omnis populus mirum³¹ ad tam spectaculum³²; Ravennam
deductae

veste praeclarus fulgida gestabat luminaria. Adolescentum³³ cuneus discrete cum juvenibus seorsum et femineus aderat sexus; plurimus³⁴ hos³⁵ cum singultibus inter³⁶, ut mos³⁷ est senilium³⁸; chorus namque sacerdotum digne laudabat³⁹ Deum⁴⁰. Suffusa praesul facie retro⁴¹ lacrimis, tegmine indutus venit, ostendens quanta gerebat in mente; dapsilis cibus⁴² inopum tribuendo munusculum affuit quoque ipse tunc levamen pro patre⁴³ pauperum. Stravit se totum illico cernua mente in humo. Effusis dignis precibus supplex surrexit protinus.

Tunc imperat ut ardua sonent⁴⁴ voce micantia F excelsi poli sidera dulcisona per carmina.

Interea coepto, ut⁴⁵ praesul dixerat, cum carminibus itinere, per diversos civitatis concurrebat⁴⁶ uterque sexus additus summa cum devotione. Quantus illic⁴⁷ lacrimarum excrevit ex fausto omine⁴⁸ rivus, sermo nequibit⁴⁹ centeno explicare gutture humanus.

²³ corr. digne, prius digno R. — ²⁴ (s. m. r.) om. R. — ²⁵ hii E. — ²⁶ (ut d.) om. R. — ²⁷ iuxta R. — ²⁸ ut diximus add. R. — ²⁹ latentis R. — ³⁰ qui R. — ³¹ altari R. — ³² in marg. R. — ³³ estimabant E. — ³⁴ iuvari E. — ³⁵ corr., prius pe R. — ³⁶ Deo viris R. — ³⁷ allubescentes R. — ³⁸ om. R. — ³⁹ in quoque R. — ⁴⁰ esset E. — ⁴¹ qui erat sequestratus E. — ⁴² umiti E. — ⁴³ ad R. — ⁴⁴ institis E. — ⁴⁵ om. R. — ⁴⁶ inormitas R. — ⁴⁷ ipsius R. — ⁴⁸ tantaque E. — ⁴⁹ annis E. — ⁵⁰ inundarentur ecclesiae R. — ⁵¹ horis E. — ⁵² etiam add. R; in add. E. — ⁵³ Moyses R. — ⁵⁴ ad E. — ⁵⁵ Severum beatum R. — ⁵⁶ sequen-

ti R. — ⁵⁷ dum E. — ⁵⁸ irradiabant R. — ⁵⁹ properavimus R. — ⁶⁰ laetiam E. — ⁶¹ paratis E. — ⁶² om. E. — ⁶³ magnam R. — ⁶⁴ insomne E. — ⁶⁵ sunt add. E. — ⁶⁶ cantico E. — ⁶⁷ aureum R. — ⁶⁸ haec ad modum solutae orationis scribit E. — ⁶⁹ adolescentum E; adulescentum R. — ⁷⁰ plurimorum E. — ⁷¹ inter add. R. — ⁷² om. R. — ⁷³ mox E; moris R. — ⁷⁴ senilium E. — ⁷⁵ laudabant E. — ⁷⁶ dominum R. — ⁷⁷ tetro R. — ⁷⁸ sibi E; ibi R. — ⁷⁹ pro ptre E; propter R. — ⁸⁰ pulsant R. — ⁸¹ (c. ut) cernerent corr. rec. R. — ⁸² concurrebant R. — ⁸³ illi E; ibi R. — ⁸⁴ homine E, R. — ⁸⁵ nequibit E; nequid R.

(1) S. Severus etiam kalendis ianuariis martyrologio inscriptus est, sed perperam. Agnellus, Liutolfus in *Vita S. Severi* (BHL 7681-82)

et anonymus noster ecclesiae Ravennatis usum testantur.

et in
Ursiana
basilica
deposita.

9. Ad Ursianam igitur cum omni pervenisset¹ devotione ecclesiam (1), ut destinaverat, sanctorum ibi praesul iussit² reponi corpora. Sic tandem universi ad singula redierunt hospitia. Refectis denique cibo corporibus, qui supra reversus est ad Ursianam³ praefatam ecclesiam Nathinaeus, sanctorum cernens non⁴ ut decebat, locata corpora, nisus⁵ est cum quodam sacerdote, transferre ubi sibi visum melius fuerat. Sed cum levare ea conatus est, vires quia non decenter, ut oportuerat, egit, corporis⁶ defecere. Qui meliori roboratus igitur consilio semetipsum redarguit. Cum praedicto sacerdote spiritalia⁷ Deo sanctisque suppliciter carmina cecinit. Talia tandem dum agerent, sanctorum prece vires corporis rediere, sicque illorum sublata ab eis corpora, ut vix pondus⁸ sentirent mole⁹ ex pristina¹⁰. Eodem quippe momento quaedam mulier, Perpetua nomine, oleum cum vitreo vase eisdem misit, ob immensum, quem patiebatur,

Varia
miracula:

B

corporis languorem: cui mox praestiterunt¹¹ validissimam ex corporis incommodo sanitatem¹². Si cuncta quae praestiterunt sanctitatis¹³ indicia referre cupimus, nox¹⁴ ante¹⁵ extremum tellus officium reddet quam ordinabilibus¹⁶, ea¹⁷ referamus¹⁸. Quanti vero a febris quantisque¹⁹ adversis²⁰ corporis²¹ languoribus eorum precibus²² sanitati sunt restituti²³ eloqui non valemus. Communi namque praesulis ac²⁴ omnium decreto ex proconis illis²⁵ est constructum lapidibus in praefata dudum ecclesia²⁶ mausoleum, quod²⁷, dum strueretur, nostri quidam sanguinis particeps, cum immensum pateretur febris ardorem, nihil haesitans, sed firmiter credens, venit. Cementarius²⁸, quibus indigebant, ministravit; finito opere ab infirmitatis onere²⁹ se ob illorum merita sanum erexit. Tertio autem martii nonas illorum felicissimo pro honore a Bononiense praesule (2) dedicatum est studiosissime perfectaeque altare, ubi³⁰ eorum suffragia suppliciter ab omnibus cernua exposcitur³⁰ mente.

scriptor
ipse
sanatur.

10. Quia extrinsecus collata beneficia a sanctis retulimus, quae intrinsecus nobis largita sunt, silere non debemus. A caris videlicet viris¹

cernitur, quid² de perceptis³ beneficiis gratis⁴ ministrantibus non largitur. Decimo kalendas maias languor aurium⁵ me immensus irrepsit⁶, non dolorem intulit, auditum sed pene exemit. Magis enim verba ex oris cognoscebam figmento quam aurium attributo⁷ officio. Et si forte auribus eius, qui circa me loquebatur, verba sensissem, ita mihi videbatur⁸ ut paries muri a me divideret⁹ loquentem. Nocte igitur sequentis diei, ad sanctorum corpora exiguo cum munere me totum detuli, quibus egebam¹⁰ devotissime rogavi. Ad ipsius diei horam tertiam, adhibito hirundinum medicamine (3), ipsis¹¹ intervenientibus, aurium officia recepi ex integro. Domino mox laudes ipsisque mente cernua detuli, ac postremum¹² me in illos totum inieci ita ut nullus, dum advixero, praeteriet dies, quin cupiam memet ab eisdem meo studio faciente fulciri.

VITA.

Visio
Urbani.

11. Post horum quarto vel quinto die evocationem sanctorum, nostro cuidam vir¹ quidam² Urbano astitit, honorabilis vultu, canitie decoratus visu, qui dictis³ eundem informaverat talibus: « Satis plane peregristis⁴ iuste, qui sanctorum non permisistis⁵ esse corpora divina sine functione⁶; quinque sed⁷ alios sivistis⁸ ibique qui non ab eis, quos⁹ detulisti¹⁰, existunt inferiores. » Haec¹¹ quae praediximus, Urbanus cum retulisset¹², praesulis pervenerunt multorum relatione¹³ ad aures, secumque volvere coepit, qui essent¹⁴, quos Deus taliter¹⁵ decrevit manifestare. Accitis ecclesiarum ordinibus, quid de praedicto scirent sicutatus est visu. Sed per iam¹⁶ saepius nominatum cognovit¹⁷ Nathinaeum beati Apolenaris fore discipulos, sicut in gestis repererat Ravennatum praesulum (4). Praecipue tamen haec se nosse¹⁸ asserbat quod¹⁹ in beatissimi agone²⁰ Apolenaris viderat exaratum esse quod Aderitum²¹ et Calocerum praedictus pontifex et athleta presbyteros ordinasset, Marcianum et Eleuchadium philosophum diacones statuisset, sex etiam clericos promovisset cum quibus die noctuque Domino psalmos caneret²² (5). Marcianus vero post pontificalem infulam ecclesiae Ravennatis²³, Terdone²⁴ martyrio coronatus est (6). Eleuchadius autem ab

E

F

9. —¹ pervenisset R. —² ibi *add.* R. —³ instantem E. —⁴ *om.* E. —⁵ missus E. —⁶ corpora E. —⁷ spicialia E. —⁸ ponderis R. —⁹ molem R. —¹⁰ (e. p.) *om.* R. —¹¹ ut *add.* E. —¹² suavitate E. —¹³ santitatis E; sanitatis R. —¹⁴ nos R. —¹⁵ tamen E. —¹⁶ ordinabiliter R. —¹⁷ eam E. —¹⁸ referimus R. —¹⁹ quantique R. —²⁰ a diversis R. —²¹ corporibus R. —²² *om.* R. —²³ ut R. —²⁴ *om.* R. —²⁵ ecclesiam R. —²⁶ qui R. —²⁷ cementarius R. —²⁸ honore R. —²⁹ hubi R. —³⁰ *ita* E; expositur R; *lege* exposcuntur.

10. —¹ a caris videlicet vir R. —² qui E, R. —³ ceptis R. —⁴ grates R. —⁵ *om.* R. —⁶ irrepsit R. —⁷ attributo R. —⁸ (verba - videbatur)

om. R. —⁹ videre R. —¹⁰ agebam E. —¹¹ ipsius E, R. —¹² postmodum R.

11. —¹ viro R. —² *om.* R. —³ dictus E. —⁴ peregristi. —⁵ quod s. n. permisisti R. —⁶ factione E. —⁷ se R. —⁸ sinistis E; sinisti R. —⁹ quod R. —¹⁰ detulisti R. —¹¹ hoc E. —¹² detulisset R. —¹³ relationes R. —¹⁴ esset E. —¹⁵ tali (?) E. —¹⁶ vim R. —¹⁷ *om.* E. —¹⁸ seriose E. —¹⁹ quia R. —²⁰ agonis E. —²¹ Adheritum R. —²² ubi sunt corpora Marciani et Eleuchadii archiepiscoporum Rauenate electorum per columbam spiritus sancti E *in marg. prima manu.* —²³ ecclesiae Ravennae (*prius* Ravenae) R. —²⁴ idoneo *in marg.*, uerdone R; tandem MURATORI.

(1) Ursiana ecclesia, a conditore nuncupata (AGNELLIUS, XVII), hodieum ecclesia cathedralis est. — (2) De Petro Bononiensi nuncupato, lege AMADEI, *In antistitum Ravennatum chronotaxim disquisitiones*, t. II (Faventiae, 1783), p. 91-107. — (3) Sententia admodum obscura. De usu hirundinis in medicina ut describitur a PLINIO, *Hist. nat.*, 29, 37, 30, 21, vix cogitari potest. — (4) Id est in Agnello. — (5) *Passio S. Apollinaris* (BHL, 623, n. 7). — (6) De Marciano Ravennate dein Terdonensi episcopo et martyre *Novembris Tomus IV.*

acris controversia exarsit, quam paucis exponit F. LANZONI, *Le origini delle diocesi antiche d'Italia*, p. 477-78. Nil tale ab antiquis traditum erat. De Marciano haec habet AGNELLIUS, IV: « Et beatissimo Apolenare una cum prudentissimo Eleuchadio diaconus ordinatus est, sicut in Passione ipsius ordinatoris reperitur, ut ait: Marcianum nobilissimum virum, Eleuchadium diacones consecravit. Post plura miracula in pace Deo creatori animam reddidit. Unde arbitratus sum quod in ecclesia beati Eleuchadii sepultus

VITA

Ytalorum²⁵ rege Aistulpho²⁶ ad Ticinensem delatus est civitatem (1). Ex qua re manifeste colligitur <quod²⁷> ex decem praedictis discipulis²⁸ octo apud Ravennates²⁹ corpora remanserunt quorum nomina haec sunt: Aderitus³⁰, Calocerus, Proculus, Probus, Datus, Liberius, Agapitus et³¹ Marcellinus³² (2), quibus praesul cognitis eundem Nathinaeum cum primatibus quibusdam illiusque³³ affinibus civitatis ad horum corpora indaganda direxit. Quae strenue inquirentes in praedicta saepius beati Probi aede, duo multo tandem sudore sepulcra repererunt diversoque cum studio latentia ingenioseque aperta et in altero horum tria, in altero duo humata videre corpora (3). Haec autem ex ligneis, quia admodum vetustae erant, capsis abstrahentes et in sindone condientes, Ravennam detulerunt multis cum hymnis magno gaudio exultantes. Sed quia³⁴ erat dies secundus Rogationis ante celebritatem dominicae Ascensionis, tota plebs cum ipso praesule, ut praediximus, obviam venit nobis. Tunc quidam³⁵ infirmitate artatus, quam medici maniam vocant, dum sanctorum corpora ad Ursianam gestarentur³⁶ ecclesiam, a suis filiis valde furibundus ipsis est delatus, quos ut ei erat possibile, vorare morsu nitebatur. Sic tamen coactus usque ad praefatam³⁷ ecclesiam cum eisdem est perductus, istisque ac tribus prioribus multa vi est suppositus. Quamquam non illico,

Quinque
sanctorum
inventio.

B

²⁵ habitatorum R. — ²⁶ Austulfo E. — ²⁷ suppl. om. E, R. — ²⁸ discipulorum R. — ²⁹ Rauenates E. — ³⁰ Adheritus R. — ³¹ om. R. — ³² Marcellinus E. — ³³ illique R. — ³⁴ qui E. — ³⁵ nimia add. R. — ³⁶ gestaretur E; gestarent R. — ³⁷ praefatam E. — ³⁸ comicius E. — ³⁹ essent R. —

sit. » Iam saec. XVI hac in re Vitae Probi testimonio fides aperte denegabatur. Comm. praev. num. 8. — (1) Utique Aistulphus Ravenna Ticinum reliquias detulit quas S. Eleucadii esse sibi persuasit. *Liber de laudibus civitatis Ticinensis*, in *Raccolta degli storici Italiani*, t. XI (1903), pp. 18, 55. At vero eo tempore (749-756) S. Eleucadii corpus in propria ecclesia

C

ut conicimus³⁸, sed affirmamus suo praepediente delicto, esset³⁹ a languore ereptus, tamen non diu illorum precibus protelatum est tempus quod sanitati est redditus, quem nos satis modestum postmodum ac devotum ad praedictorum corpora sanctorum supplicantem vidimus. Hunc quoque⁴⁰ si bene valeret, percontati sumus, ita se agebat sanctorum non suo merito, prece, veracunda facie, Deo favente, sanum esse, ut nihil praeteriti languoris imbecillitate sentiret. Horum sed denique quinque corpora sanctorum nondum condita sunt humo; adhuc cum⁴¹ sindone manent super quamdam⁴² cameram⁴³ involuta ecclesiae⁴⁴ subter testudine⁴⁵.

12. Beati igitur Probi, cuius diem solempniter hodie celebramus, dum aliqua ex eius mirabilibus retulimus, per eiusdem socios immorando quamquam ex his deflorando¹, valde ab eo digressi sumus. Nunc autem ad eius patrocinia redeamus, eumque omni nisu cum sociis deprecemur sicut patribus² nostris initia pie intulerunt praedicationis, sic pro nobis interveniant apud auctorem et principem totius bonitatis, ut remotis, ipsorum interventu, ab eodem nostra digna penituntine³ facinoribus cunctis compotes esse valeamus gaudii⁴ sempiterni; quod ipse praestare dignetur cuius regni maiestas⁵ nec incipit nec desinit in saecula saeculorum. Amen.

Paraenesis.

E

⁴⁰ que R. — ⁴¹ enim R. — ⁴² quandam R. — ⁴³ volta add. supra lin. E. — ⁴⁴ ecclesia E. — ⁴⁵ testudinem R. — ¹². — ¹ (q. ex h. d.) om. R. — ² cunpatribus E. — ³ plenitudine R. — ⁴ om. E. — ⁵ magestas R.

non amplius quiescebat, quippe quod a Maximiano in ecclesia Sancti Probi collocatum fuisset (supra, p. 478, annot. 2), ubi et ab episcopo Petro inventum est. — (2) Revera decem episcoporum corpora apud Ravennates remanserunt. — (3) Quae tunc inventa sunt, corpora Proculi, Dati, Liberii, Agapiti et Marcellini existimantur.

F

DE SANCTO MONITORE

EPISCOPO AURELIANENSI

SAEC. V

H. D.

1. *S. Monitorem recolunt hodie codices hieronymiani*: In Galliis Aurelianis civitate depositio beati Monitoris episcopi. Ita codex B. Monstori scribit E, Munitoris W, nec minus corrupte ceteri: Amatoris, Monotoris, Montorii, Mutoris, Nitosis (1), peius, ut opinor, alii, quos non habemus, et quorum lectio in depravatam illam Notarii abiit (2). Ut antiqua est sancti episcopi in ecclesia Aurelianensi veneratio, ita ieiuna sunt quae de ipso feruntur, egregie expressa in lectione II brevii Aurelianensi anno 1701 recogniti: Mo-

nitor cathedram Aurelianensem sortitus est post sanctum Anianum: quo autem tempore sederit, non constat. Nihil de eo habemus nisi nomen, quod a pluribus saeculis in fastis Aurelianensis Ecclesiae scriptum reperitur. Cum autem Robertus, Francorum rex, constructum a se monasterium sancti Aniani, evocatis episcopis quamplurimis, solemnem dedicationem curaret consecrari, eiusdem sancti Aniani corpus cum corporibus sanctorum Euspicii, Monitoris, Flosculi et aliorum levavit, et cum magifico apparatu in eccle-

(1) Act. SS., Nov. t. II, p. [141]. — (2) Supra, p. 316.

-siam